

Право слідування на оригінали художніх творів за законодавством Європейського Союзу

Валентина Миколаївна Троцька*

Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності

Національної академії правових наук України,

Київ, Україна

**e-mail: v.trotska@ukr.net*

Анотація

Актуальність теми дослідження зумовлена потребою правового аналізу норм законодавства ЄС, що передбачають охорону прав авторів художніх творів. Таке дослідження є необхідним та своєчасним з огляду на євроінтеграційний вектор подальшого удосконалення законодавства у сфері авторського права України. Мета статті полягає в дослідженні сучасного стану охорони прав авторів художніх творів згідно з законодавством ЄС, висвітленні проблематики його застосування на практиці. У дослідженні застосовано загальнонаукові (історичний, логічний, системний), правові (порівняльно-правовий, логіко-юридичний) та інші методи наукового аналізу. Досліджено питання гармонізації та уніфікації норм законодавства держав – членів ЄС з урахуванням Директиви 2001/84/ЄС про право слідування на користь автора оригінального твору мистецтва. Проаналізовано законодавство у сфері авторського права окремих держав – членів ЄС на предмет існування уніфікації положень про право слідування. Зроблено акцент на проблемних питаннях, пов'язаних із перепродажем творів, представлених у цифровій формі, зокрема за допомогою технології NFT. Визначено проблемні питання, що виникають на практиці у зв'язку з транскордонним перепродажем оригіналів художніх творів. Надано відповідь на питання: чи з прийняттям Директиви ЄС вдалося досягти поставленого завдання – забезпечити авторам творів належний, ефективний та уніфікований рівень охорони авторського права при перепродажі художніх творів? На підставі проведеного дослідження зроблено висновки про те, що прийняття Директиви ЄС дозволило забезпечити належний, ефективний рівень правової охорони прав авторів у частині наділення їх правом на одержання справедливої винагороди за перепродаж творів. Проте не вдалося досягти повної уніфікації норм законодавства держав – членів ЄС. Доведено, що в світі існує дисбаланс в охороні прав авторів при перепродажу оригіналів художніх творів. Обґрунтовано, що існує потреба у вирішенні питання подолання транскордонних обмежень, зокрема й шляхом прийняття міжнародного договору про право слідування.

Ключові слова: авторське право; художні твори; перепродаж; законодавство ЄС; технології NFT.

The Resale Right to Original Works of Art in Accordance with the Legislation of the European Union

Valentyna M. Trotska*

*Rights Department of the Intellectual Property Scientific Research Institute
of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine,*

Kyiv, Ukraine

**e-mail: v.trotska@ukr.net*

Abstract

The relevance of the research topic is due to the need for a legal analysis of the study the norms of EU legislation providing for the protection of the rights of authors of works of art. Such a research is necessary and timely given the European integration vector of the further improvement of the copyright legislation in Ukraine. The purpose of the article is to study the current state of protection of authors' rights to works of art under EU law, and to highlight the issues of its application in practice. The study applies general scientific (historical, logical, systemic), legal (comparative legal, logical and legal) and other methods of scientific analysis. The article analyses the issues of the harmonisation and unification of the legislation of the EU Member States in accordance with Directive 2001/84/EC on the resale right for the benefit of the author of an original work of art. The author analyses the norms of copyright laws of individual EU Member States to determine whether there is legal unity in the norms on the resale right. The article examines the problematic issues related to the resale of digitally presented works, in particular, through NFT technology. The author notes the problematic issues arising in the practice in connection with the cross-border resale of an original work of art. The author answers the following question: has the EU Directive achieved the objective set when it was adopted - to provide authors with an appropriate, effective and unified level of copyright protection for the resale of works of art? Based on the study, the author concludes that the adoption of the EU Directive has ensured an appropriate and effective level of legal protection of authors' rights in terms of granting them the right to receive fair remuneration for the resale of works. However, it was not possible to achieve full unification of the legislation of the EU Member States. It is proved that there is an imbalance in the protection of authors' rights in the resale of an original work of art in the world. It is substantiated that there is a need to address the issue of overcoming cross-border restrictions, in particular, by the adopting an international treaty on the resale right.

Keywords: copyright; work of art; the resale; EU law; NFT technology.

Вступ

Законодавство Європейського Союзу (далі – ЄС) у сфері авторського права передбачає високий рівень правової охорони, який виходить за межі мінімальних стандартів, встановлених у міжнародних договорах у цій сфері. Це стосується й права авторів на одержання справедливої винагороди як частки відрахувань від кожного перепродажу оригіналу художнього твору (далі – твір) через галереї, аукціони тощо, яке прийнято називати «правом слідування», чи «правом перепродажу» (*droit de suite, resale rights*). Закріплення такого права надає правові підстави для одержання авторами (чи їх спадкоємцями) винагороди, а також зобов'язує продавців (чи посередників) виплачувати таку винагороду, як правило, через організації колективного управління.

Про масштаби ринку перепродажу творів мистецтва свідчать дані, наведені у Посібнику щодо права автора на перепродаж, розміщеному на вебсайті Всесвітньої організації інтелектуальної власності (далі – ВОІВ). Згідно з аналізом офіційних щорічних звітів організацій колективного управління за 2023 р., наприклад, організація ADAGP (Франція) збрала за перепродаж творів винагороду в розмірі 18 604 032 євро, HUNGART (Угорщина) – 442 299 євро, EAU (Естонія) – 107 528 євро, SPAUTORES (Португалія) – 42 930 євро, PICTOTRIGHT (Нідерланди) – 818 918 євро [1, с. 84–85]. Це досить значні суми, які після розподілу підлягають виплаті організаціями авторам (чи їх спадкоємцям), за вирахуванням адміністративних та інших обов'язкових зборів. Однак, попри вказані статистичні дані, як засвідчує правовий аналіз норм міжнародного законодавства та законодавства ЄС, практики його застосування існують проблемні питання, які впливають на рівень забезпечення охорони та захисту прав авторів (чи їх спадкоємців) при перепродажі творів. Існують особливості застосування норм законодавства, виходячи з того, що законодавство про авторське право має територіальний характер. Це негативно позначається на доходах авторів в умовах переміщення та перепродажу творів на територіях різних держав, зокрема й тих, у законодавстві яких положення про право слідування відсутні, тож, автори (чи їх спадкоємці) не мають правових підстав вимагати виплати винагороди. Крім того, існують виклики, пов'язані зі зростанням популярності цифрових технологій і цифрового мистецтва, з огляду на перепродаж творів, представлених у цифровій формі, зокрема за допомогою технології NFT. Для належної охорони та дієвого захисту авторського права існує потреба в гармонізації, уніфікації норм законодавства різних країн. У цьому контексті прийняття в ЄС окремого нормативного акта – Директиви ЄС стало важливим кроком для подолання розбіжностей у законодав-

стві держав – членів ЄС. Виходячи з наведеного, дослідження формування та розвитку законодавства ЄС, а також практики його застосування, в тому числі й судової, є актуальним завданням. Питання забезпечення належної та ефективної охорони і захисту авторського права набувають особливої актуальності з огляду на подальший вплив на удосконалення законодавства в сфері авторського права України, яка у 2022 р. набула статусу на членство в ЄС. Нижченаведене дослідження положень Директиви ЄС, опрацювання праць іноземних та вітчизняних науковців покликане дати відповідь на запитання: чи з прийняттям та впровадженням норм відповідної Директиви ЄС вдалося вирішити основні завдання, що ставилися при її прийнятті? Оцінка досягнення цілей, поставлених при прийнятті норм Директиви ЄС, висвітлення проблемних питань дозволить сформулювати розуміння правових та практичних наслідків у контексті їх впливу на розвиток авторського права, визначити подальші кроки, які пропонуються для його ефективної реалізації.

Виходячи з наведеного, метою роботи є аналіз сучасного стану охорони прав авторів творів згідно з законодавством ЄС, визначення основних завдань, що ставилися при прийнятті цього законодавства в контексті його впливу на розвиток авторського права, а також оцінка іноземними та вітчизняними науковцями вирішення таких завдань та досягнення поставлених цілей.

Матеріали та методи

Для досягнення вказаної мети у роботі застосовано загальнонаукові (історичний, логічний, системний, синергетичний), правові (порівняльно-правовий, логіко-юридичний) та інші методи наукового аналізу та пізнання. Зокрема, за допомогою історичного методу досліджувався розвиток правового регулювання відносин згідно з міжнародними нормами законодавства у сфері авторського права в контексті права слідування, визначення яких вплинуло на передбачення в національних законодавствах відповідних правових підходів, зокрема й до формування та удосконалення відповідних норм законодавства ЄС у сфері авторського права. Окреслено динаміку впровадження норм про право слідування в законодавстві різних держав – членів ЄС. Системний метод пізнання економічних, суспільних, у тому числі правових явищ сприяв визначенню специфіки відносин, пов'язаних із правом слідування, збору та виплати винагороди авторам (чи їх спадкоємцям) за перепродаж творів, виокремленні винятків, пов'язаних із цим правом порівняно із загальними нормами, передбаченими у законодавстві в сфері авторського права. Порівняльно-правовий метод дозволив проаналізувати законодавство ЄС (положення Директиви ЄС) та законів про авторське право окремих держав – членів ЄС, на основі чого дійти висновків щодо

необхідності подальшого удосконалення законодавства з метою його уніфікації задля ефективного забезпечення права слідування в частині одержання авторами (чи їх спадкоємцями) справедливої винагороди за перепродаж творів з огляду на особливості міжнародних норм, за якими передбачено закріплення положень про право слідування, що мають необов'язковий (факультативний) характер, а також територіального характеру законодавства про авторське право. При цьому метод порівняння дав можливість виявити окремі розбіжності між положеннями Директиви ЄС та нормами законів у сфері авторського права держав – членів ЄС, а також висвітлити проблемні питання при застосуванні норм про право слідування на практиці. Пізнавальний метод дав змогу проаналізувати судові рішення, що стосувалися спорів, пов'язаних із виплатою справедливої винагороди авторам, захисту їх прав у разі перепродажу оригіналів творів у різних країнах, включаючи тих, у законодавстві яких норми про право слідування відсутні. Логічний метод дав змогу виявити взаємозв'язки, пов'язані із передбаченням у законодавстві норм про право слідування, а також застосуванням таких норм на практиці, зокрема й узагальнити проблемні аспекти, пов'язані з механізмом виплати справедливої винагороди та її одержання авторами. Метод комплексного аналізу використано для детального дослідження та визначення поняття й основних ознак, притаманних праву слідування, а формально-юридичний (логіко-юридичний) метод – для обґрунтування висновків щодо вирішення поставлених завдань та досягнення цілей при формуванні норм законодавства та правозастосуванні. Синергетичний метод застосовано при дослідженні міжнародно-правових норм та положень Директиви ЄС, що дозволив виявити взаємопов'язану систему врегулювання правових відносин, які перебувають у динаміці з огляду на можливість перепродажу творів не лише в одній країні, а в різних країнах світу, як матеріальній, так і в цифровій формах. Наведені методи наукового аналізу та пізнання стали основою цього дослідження і допомогли розкрити проблематику та описати шляхи вирішення проблемних питань.

Емпіричну базу дослідження становили нормативно-правові акти, зокрема міжнародні конвенції у сфері авторського права, Директива ЄС, законодавство у сфері авторського права окремих держав – членів ЄС, у частині правового аналізу положень про право слідування. Дослідження проводилося на базі опрацювання наукових робіт іноземних (переважно європейських) та українських учених. Для дослідження практики застосування норм законодавства проаналізовано окремі судові справи та рішення, що стосуються вирішення спорів, пов'язаних із порушеннями авторського права в частині реалізації положень про право слідування. Для визначення перспективних

шляхів вирішення проблемних питань опрацьовано матеріали, розміщені на офіційному вебсайті ВОІВ. На підставі проведеного комплексного дослідження питань формування та розвитку законодавства ЄС у розрізі положень про право слідування узагальнено та сформульовано висновки.

Результати та обговорення

Започаткування права слідування

Говорячи про започаткування права слідування, науковці найчастіше згадують дві події, що привернули увагу до прав художників стосовно перепродажу їх творів. Перша – історія художника Ж.-Ф. Мілле, який у 1860 р. продав картину «Ангел» (*L'Angelus*) за 1000 франків, а після його смерті її продали на аукціоні за 553 000 франків. Ні автор за життя, ані його спадкоємці, які жили в скрутних побутових умовах, не отримали доходу від перепродажу твору. Друга – історія, пов'язана з картиною «Відлига» (*Thaw*) Р. Раушенберга, що була продана ним за 900 доларів у 1958 р., а через певний час ця картина була реалізована на аукціоні за 85 000 доларів [2]. Автор, на відміну від аукціону, не отримав доходу від перепродажу його роботи. Визнавши такі та подібні випадки, коли твори можуть продаватися дорожче, ніж за ціною, за якою вони були вперше придбані, несправедливими, автори та захисники їх прав порушили питання про внесення доповнень до законодавства про авторське право з метою закріплення за авторами спеціального права на одержання справедливої винагороди у разі перепродажу їхніх творів. Положення про право слідування були вперше передбачені у законодавстві Франції (1920) та згодом закріплені в законах інших європейських країн (Бельгія, 1921 р., Чехословаччина, 1926 р., Польща, 1935 р., Італія 1941 р., Німеччина, 1965 р., Данія, 1990 р.)

На міжнародному рівні право слідування визначено у ст. 14ter Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів, зі змінами 1967 р. (далі – Бернська конвенція) [3], а саме: щодо оригіналів творів мистецтва і оригіналів рукописів письменників і композиторів автор, а після його смерті особи або установи, уповноважені національним законодавством, користуються невідчужуваним правом часткової участі в кожному продажу твору, що йде за першим його відступленням, здійсненим автором твору. При цьому вказано, що охорона може бути витребувана в будь-якій країні Союзу, за умови, коли законодавство країни, до якої належить автор, це дозволяє, і в обсязі, що допускається законодавством країни, якій витребується ця охорона (ст. 14ter (2)). Тобто закріплено факультативний принцип, за яким введення відповідних норм до законодавства не є обов'язковим та залежить від вибору держави. У зв'язку з цим науковці, аналізуючи норми Бернської

конвенції, звертають увагу на досить «розпливчате визначення, яке залишає широке поле для маневру для національного законодавства. Це пояснює різноманіття або навіть плутанину щодо реалізації права слідування в національному законодавстві» [4]. У доктрині факультативний принцип часто зазнає критики. Зокрема, зазначається, що на практиці фактично автори можуть одержати винагороду в рамках реалізації права слідування «лише тоді, коли їхні твори продаються в країнах, де існує це право або де діють взаємні домовленості щодо права перепродажу на твори художника» [5]. Завдання забезпечення належної та ефективної охорони прав авторів було, є та залишається актуальним для всіх країн, зокрема й тих, які входять до регіональних співтовариств.

Основні завдання закріплення права слідування у законодавстві ЄС

У законах держав – членів ЄС, як і інших країн світу, тривалий час застосовувався факультативний принцип введення норм про право слідування, а ті норми, що були передбачені у законах окремих держав, відрізнялися. Розбіжності щодо права слідування у законодавстві держав – членів ЄС мали негативний вплив на функціонування та розвиток внутрішнього арт-ринку, що фактично виявлялося в нерівному ставленні до авторів залежно від того, де продаються їхні твори, створюючи можливість для маневру з перепродажу творів на ринку тих держав, в яких право слідування не передбачено, тож, існувала можливість не платити винагороду авторам (чи їх спадкоємцям).

З метою усунення таких розбіжностей у 2001 р. прийнято Директиву Європейського Парламенту і Ради 2001/84/ЄС від 27 вересня 2001 р. про право слідування на користь автора оригінального твору мистецтва [6] (далі – Директива ЄС). На дату прийняття Директиви положення про право слідування були передбачені в національному законодавстві у сфері авторського права більшості держав – членів ЄС. Проте положення мали відмінності, а саме: відмінності щодо переліку творів, на які поширюється право, осіб, що мають право отримувати винагороду, застосовних ставок, транзакцій, які є підставою для виплати винагороди та бази її нарахування. Отже, це право стало чинником, який сприяв виникненню спотворень конкуренції, а також переміщенню продажів у межах Співтовариства (п. 9 преамбули Директиви ЄС). Згідно з приписами п. 3 преамбули Директиви ЄС мета її прийняття полягала в тому, щоб забезпечити авторам участь в економічному успіху їх творів, а також допомогти встановити рівновагу між економічним становищем авторів творів графічного і пластичного мистецтва й авторів інших творів, які отримують вигоду від подальшого використання своїх творів. Для досягнення поставленої мети перед розробниками цієї Директиви постало

завдання забезпечити авторам художніх творів належний, ефективний рівень правової охорони, зокрема й шляхом досягнення гармонізації та уніфікації норм законодавства.

Варто врахувати, що врегулювання правовідносин шляхом прийняття Директив передбачає подальшу гармонізацію національного законодавства державами – членами ЄС. Особливістю законодавства про авторське право є те, що воно має територіальний характер. Кожна держава – член ЄС зобов'язується привести норми національного законодавства у відповідність до Директив, при цьому залишаючи за собою «право вибору форм і методів національним органам влади» [7, с. 28]. Право вибору подекуди не сприяє гармонізації, уніфікації норм законодавства та відповідно позначається на практиці їх реалізації. Як зазначає Р. Б. Хугенхольц, територіальність була та залишається «справжньою ахіллесовою п'ятою гармонізації», законодавство «залишається по суті національним, оскільки кожна держава-учасниця дотримується власного національного законодавства про авторське право...» [8, с. 86]. Для обґрунтування наведеного пропонуємо розглянути ключові положення та проаналізувати, чи вдалося з прийняттям Директиви ЄС досягти зазначеного вище завдання щодо забезпечення авторам творів належного, ефективного та уніфікованого рівня охорони авторського права при перепродажу творів.

Поняття та основні ознаки права слідування

За визначенням, наведеним у пп. 1 та 2 преамбули до Директиви ЄС, право слідування – це право автора оригінального твору графічного чи пластичного мистецтва, що не може бути відступленим або відчуженим, на отримання економічної вигоди від подальших продажів відповідного твору. Це майнове право, яке надає можливість автору / митцю отримувати винагороду за подальше відчуження твору.

Основними ознаками, притаманними цьому праву, виходячи з аналізу положень статей 1 та 2 Директиви ЄС, є те, що право слідування:

- поширюється на твори графічного чи пластичного мистецтва в матеріальній формі;
- належить автору, а після його смерті переходить до спадкоємців автора і діє до спливу строку чинності майнових прав на твір;
- застосовується лише після першого відчуження твору автором;
- є невідчужуваним, від якого не можна відмовитися (навіть заздалегідь).

Директива ЄС у контексті права слідування містить низку винятків порівняно із загальними нормами, передбаченими в законодавстві у сфері авторського права.

Перш за все право слідування виникає лише щодо обмеженого переліку творів, а саме поширюється на: оригінали творів графічного чи пластичного мистецтва, за умови, що їх створив сам митець або що вони є копіями, які вважаються оригінальними творами мистецтва (ст. 2 Директиви ЄС). При цьому, на відміну від об'єктів, зазначених у ст. 14ter Бернської конвенції, за нормами Директиви ЄС право не застосовується до оригінальних рукописів письменників та композиторів (п. 19 преамбули Директиви ЄС). Досліджуючи причини виключення рукописів із переліку об'єктів, С. Рікетсон пояснює це тим, що «відносно мало країн наразі надають таке право на рукописи», «аргументи на користь зв'язку права слідування із правами авторів рукописів набагато слабкіші», ніж у випадках із художніми творами [9]. З розвитком цифрового середовища цей зв'язок втрачається дедалі більше, оскільки все рідше створюються літературні та музичні твори у матеріальній формі. Відповідно, право слідування не поширюється на рукописи, тому при їх перепродажу на території держав – членів ЄС не передбачено виплату винагороди їх авторам (чи спадкоємцям).

Винятком, пов'язаним із правом слідування, є також те, що сфера застосування цього права не поширюється на перепродаж між приватними особами, музеями, які є некомерційними і відкритими для громадськості (п. 18 преамбули Директиви ЄС). Як зазначається у роз'ясненнях М.-А. Феррі-Фалл, С. Рікетсона, «ця причина виключення приватних продажів є достатньо очевидною – складність ідентифікації та відстеження таких транзакцій, але, ймовірно, це призводить до значного розриву в доходах художників від таких перепродажів» [10]. Зазначений виняток для приватних осіб, діяльність яких за своєю природою не є загальнодоступною для третіх сторін, на практиці може створювати умови для виведення ринку перепродажу творів у приватну площину. Отримати, чи відстежити інформацію про перепродаж творів через приватних осіб неможливо. Це призводить до того, що автори (чи їх спадкоємці) не отримують дохід (винагороду) від приватних транзакцій. Науковці, розглядаючи ці питання, пропонують переглянути підходи до винятків для приватних осіб, визначені в Директиві ЄС. Щоб уникнути зловживань, М.-А. Феррі-Фалл, С. Рікетсон пропонують передбачити заходи щодо відстеження транзакцій шляхом: ведення реєстру будь-яких професіоналів ринку мистецтва; можливості, у випадках, передбачених законодавством, перегляду бухгалтерських записів професіоналів ринку мистецтв; зобов'язання щодо їх звітності тощо. Оскільки збір, розподіл та виплату винагороди авторам (чи їх спадкоємцям) у рамках реалізації права слідування, як правило, здійснюють організації колективного управління, зазначається, що ці організації мають бути наділені вказаними повнова-

женнями. Звісно, здійснення перевірки, в тому числі фінансової, потребує чіткого визначення правових підстав та порядку перевірки. У Директиві ЄС відповідні положення відсутні.

Ще одним винятком, пов'язаним із правом слідування, є те, що витребування виплати винагороди за перепродаж твору має строковий характер. Так, право не застосовується до дій з перепродажу, якщо продавець набув у власність твір безпосередньо від автора менше ніж за три роки до зазначеного перепродажу, і якщо ціна перепродажу не перевищує 10 000 євро (ст. 1 (3) Директиви ЄС).

Проблемні питання застосування норм на практиці

Згідно зі ст. 4 Директиви ЄС визначена чітка система виплати винагороди, яка складається зі шкали ставок для кількох цінових діапазонів. Ставки виплати винагороди розраховуються від 4 до 0,25 % ціни продажу. При цьому максимальна початкова ціна продажу твору встановлена на рівні 3000 євро. Тож, автор твору має право одержати винагороду, якщо ціна перепродажу дорівнює або перевищує 3000 євро. Проте окремі держави – члени ЄС встановили у законодавстві ціну нижчою, ніж 3000 євро. Наприклад, за законодавством Франції – винагорода не виплачується, якщо ціна перепродажу твору становить менше 750 євро (ст. R122-5 Кодексу) [11], Данії – 300 євро (ст. 38 (2) Закону Данії) [12], Фінляндії – 255 євро (ст. 26і Закону) [13], Німеччини – 400 євро (ст. 26 Закону) [14]. Як бачимо, у законодавстві окремих держав – членів ЄС підвищено поріг виплати винагороди авторам (чи їх спадкоємцям) порівняно з нормами Директиви ЄС. При цьому гранична ціна відрізняється, що може призводити до питань виплати винагороди у разі перепродажу творів на території відповідних держав.

Відмінними в національному законодавстві є і норми про визначення особи, яка має виплачувати винагороду. Згідно зі ст. 1 (4) Директиви ЄС обов'язок з виплати винагороди авторам (чи їх спадкоємцям) покладається на продавців, але держави-члени можуть передбачити, що одна з фізичних чи юридичних осіб, яка не є продавцем, повинна самотійно або спільно з продавцем нести відповідальність за виплату винагороди. У більшості законів держав – членів ЄС передбачено, що винагороду виплачує продавець. Однак є держави – члени ЄС, які такий обов'язок покладають на продавця, або посередника (наприклад, ст. 38 (2) Закону Данії) [12], на продавця і посередника, а також на покупця, якщо в акті перепродажу немає іншого професіоналу арт-ринку, крім покупця (ст. 26k Закону Фінляндії) [13], на посередника, якщо продавець не є професіоналом ринку мистецтва (ст. 26n

Закону Швеції) [15]. Про можливість виплати винагороди не лише продавцем свідчить і аналіз судової практики.

Так, у рішенні Суду ЄС у справі *Christie's France SNC v Syndicat national des antiquaries* надано роз'яснення питання, а саме: чи слід тлумачити ст. 1 (4) Директиви так, що продавець у кожному випадку зобов'язаний виплачувати винагороду за перепродаж, чи можливе будь-яке відхилення від цього положення шляхом укладення угоди. Зазначено, що ст. 1 (4) Директиви ЄС «повинна тлумачитися як така, що не перешкоджає особі, яка виплачує роялті від перепродажу, визначеній національним законодавством, незалежно від того, чи є вона продавцем або професіоналом арт-ринку, що є стороною угоди, домовитися з будь-якою іншою особою, включаючи покупця, про те, щоб ця інша особа остаточно несли, повністю або частково, витрати, пов'язані з виплатою роялті, за умови, що договірна домовленість такого роду не впливає на зобов'язання і відповідальність, які особа, яка виплачує роялті, має перед автором» [16]. Суть полягає в тому, що в будь-якому випадку автору (чи його спадкоємцю) згідно із вимогами (умовами) законодавства має бути виплачено винагороду, але особа має право вибору, як зробити це найбільш ефективним способом.

В умовах існування глобального ринку та, відповідно, можливості перепродажу творів на території різних держав – членів ЄС, існує потреба, щоб норми про право слідування були максимально уніфікованими, не створюючи умов для їх різного тлумачення та застосування. Досліджуючи ці питання, М. Веллер наголошує, що «у межах європейського внутрішнього ринку принцип вибору форм і методів реалізації має бути врахований так, щоб єдине законодавство регулювало право перепродажу твору художника» [17].

Відповідно до ст. 7 (1) Директиви ЄС автори (чи їх спадкоємці), які є громадянами третіх країн, повинні користуватися правом слідування на підставі цієї Директиви та законодавства відповідної держави-члена, тільки якщо законодавство країни, громадянином якої є автор (спадкоємець), надає охорону права слідування у цій країні авторам (спадкоємцям) із держав-членів. Утім на практиці можуть виникати ситуації, пов'язані із транскордонним перепродажем творів, не лише на територіях держав – членів ЄС, а й на території країни, яка не є учасницею ЄС. Виходячи з територіального характеру законодавства про авторське право в розрізі права слідування, автори, які є громадянами країн, що не входять до переліку держав – членів ЄС, можуть скористатися правом слідування, якщо законодавство їх країни наділяє авторів таким правом.

Серед світових країн-лідерів арт-ринку, наприклад у законодавстві про авторське право таких країн, як США, Китай, Швейцарія, положення про право слідування не передбачені. Відповідно, автори цих країн не наділені правом на одержання винагороди, а щодо виплати винагороди авторам інших країн при перепродажу їхніх творів часто виникають проблемні питання. Досліджуючи ці питання, М. Веллер зазначає, що «у кожній державі-члені існує гарантований мінімальний рівень права перепродажу твору художника. Але значні відмінності залишаються, і транскордонні перепродажі є принаймні такими ж складними, як і раніше, хоча такі перепродажі мають вирішальне значення для належного функціонування європейського внутрішнього ринку. Директива замовчує про це питання» [17].

У зв'язку з цим виникають спірні ситуації щодо застосування права слідування на території держави – члена ЄС та країни, у законодавстві якої таке право не передбачено. Наприклад, згідно з матеріалами судової справи *Joseph Beuys v Bundesgerichtshof* на аукціоні у Великій Британії було перепродано твір художника Й. Бойса. Організація колективного управління в Німеччині (*BildKunst*) вимагала через суд виплати від перепродажу частки відрахувань у розмірі 5 % відповідно до ст. 26 Закону Німеччини «Про авторське право» (у редакції, що діяла на момент виникнення спору). Суд відмовив організації в задоволенні позову, виходячи з того, що перепродаж має розглядатися «як юридичний акт передачі права власності, а не юридичний акт укладення договору купівлі-продажу» [18].

Протилежне рішення прийнято у справі *Alfred Ahlers Aktiengesellschaft v Bild-Kunst*. Компанія продала твори Е. Л. Кірхнера та Ф. Марка іншій компанії на території Швейцарії. На відміну від попереднього судового рішення, Суд взяв до уваги докази позивача у справі – організації колективного управління (*Bild-Kunst*). Організація стверджувала, що термін «перепродаж» у розумінні ст. 26 Закону Німеччини «Про авторське право» передбачає всю операцію, що складається з договірних зобов'язань та юридичного акта передачі права власності. Договір купівлі-продажу укладено на території Німеччини. Суд, взявши цей факт до уваги, дійшов висновку, що має застосовуватися законодавство Німеччини, отже, має бути виплачена винагорода. Спір вирішено на користь позивача [18].

Шляхи вирішення проблемних питань

З аналізу наведених прикладів виходить, що справи про застосування норм про право слідування у випадках транскордонного перепродажу творів є досить складними, а судові рішення – різними. Це не сприяє правовій передбачуваності. Для вирішення проблемних питань щодо належної виплати

винагороди авторам (чи їх спадкоємцям), як варіант, пропонується укласти двосторонні угоди з країнами, у законах яких не передбачено норми про право слідування. Укладення такої угоди має ґрунтуватися на волі їх сторін не лише до реалізації прав, а й до виконання зобов'язань. Однак укладання таких договорів може вирішити питання лише для окремих країн (їх авторів).

З метою більш загального підходу до вирішення проблемних питань пропонується прийняття окремого міжнародного договору про право слідування. Такий проєкт розроблено та представлено на вебсайті ВОІВ у роботі С. Рікетсона [9]. Вчений стверджує, що «ризики зміщення перепродажів творів на інші ризики зменшуватимуться з прийняттям міжнародного договору, що сприятиме посиленню охорони прав та стимулюватиме введення норм про право слідування до законодавства країн, в яких такі положення відсутні» [9, с. 48]. Питання про право слідування запропоновано до розгляду ще у 2015 р. та нині перебуває на порядку денному Постійного комітету з авторського права та суміжних прав ВОІВ.

Перепродаж творів за допомогою технології NFT

Ще одним аспектом, пов'язаним із правом слідування, якого неможливо оминати увагою, є питання перепродажу творів, представлених у цифровій формі, зокрема за допомогою технології NFT (невзаємозамінний токен). Згідно з п. 2 преамбули до Директиви ЄС предметом права слідування є матеріальний твір, тобто носій, у якому втілено охоронюваний твір. Виходячи з цього норми Директиви ЄС не охоплюють відносини, пов'язані з онлайн-перепродажем твору, зафіксованого в специфічній цифровій токенізованій формі. Водночас на практиці існують договірні відносини, на основі яких сторонами можуть бути визначені у смарт-контракті умови, зокрема й щодо виплати частки відрахувань від кожного перепродажу твору. Розглядаючи позитивні сторони укладання смарт-контракту, Л. Хафтен-Шик, А. Вітакер зазначають, що завдяки такій формі договірних відносин «закладено основу для потенційно потужного механізму фінансування через умови виплати роялті від перепродажу твору, передбачені договором. Технологія блокчейн докорінно змінює ризики неповного укладання контрактів і знижує транзакційні витрати, роблячи умови договору дієвими для художника» [19]. Водночас інші вчені не поділяють такого оптимізму, зазначаючи про можливі технічні моменти, які дозволяють винагороду не виплачувати. Так, М. Д. Мюррей акцентує увагу на трьох моментах: 1) смарт-контракти лише дозволяють виплачувати винагороду при перепродажу, але вони не гарантують цього, оскільки є способи оминати виплату; 2) винагорода

може бути передана без використання платформи за допомогою переказу «з гаманця на гаманець», що називається виведенням транзакції «поза ланцюгом»; 3) з часом на платформі можуть бути використані нові протоколи смарт-контрактів, але вже продані твори залишаються з тим самим протоколом, який використовувався під час їх створення [20, с. 214–215]. На інші можливі технічні та правові моменти щодо виплати винагороди звертає увагу й Л. Майданник, обґрунтовуючи, що «особа, на користь якої відраховуватиметься частка від перепродажу, не завжди є автором твору, до того ж перевірити цей факт не завжди можливо. Оскільки таке положення передбачено у смарт-контракті, то від нього можна відмовитися як від договірної домовленості сторін, що прямо суперечить природі права слідування» [21, с. 95]. Нині відповідні відносини щодо виплати винагороди за перепродаж творів за допомогою технології NFT на основі смарт-контрактів, ані в міжнародному законодавстві у сфері авторського права, ані в Директиві ЄС, не врегульовані. Втім, через зростання популярності технологій NFT і цифрового мистецтва, пов'язані з цим правові аспекти можуть стати предметом подальших досліджень та прийнятих рішень.

Висновки

Прийняття Директиви ЄС, норми якої ґрунтуються на забезпеченні високого рівня охорони авторського права порівняно з положеннями Бернської конвенції, сприяли гармонізації законодавства держав – членів ЄС. Наділення авторів правом слідування дозволило вирішити поставлене завдання – забезпечити належний, ефективний рівень правової охорони прав авторів (їх спадкоємців) у частині виплати їм справедливої винагороди за перепродаж творів. Проте через територіальний характер законодавства про авторське право, а також рекомендаційний характер вибору форм та методів врахування норм Директиви ЄС, окремі положення про право слідування у законах держав – членів ЄС наразі відрізняються (зокрема, це стосується визначення платника винагороди, розрахунку початкової ціни продажу твору тощо), що не дає можливості стверджувати про досягнення уніфікації положень законодавства.

На сьогодні у світі існує дисбаланс в охороні прав авторів при перепродажі оригіналів художніх творів між країнами, в законодавстві яких передбачені норми про право слідування, та країнами, закони яких не містять таких положень. До того ж існує потреба у вирішенні питання щодо подолання транскордонних обмежень, спричинених розвитком цифрового середовища та можливістю онлайн-перепродажів творів у цифровій формі. З метою вирішення проблемних питань пропонується на рівні ВОІВ прийняти міжнародний договір про право слідування. Прийняття такого документа може

пришвидшити введення у законодавство країн положень про право слідування, що дозволить вирішити питання транскордонного перепродажу творів та належної виплати винагороди авторам (чи спадкоємцям) художніх творів.

Список використаних джерел

- [1] Ricketson S. WIPO Toolkit on Artist's Resale Right (Part II). Standing Committee on Copyright and Related Rights. 2024. URL: https://www.wipo.int/meetings/en/doc_details.jsp?doc_id=629427 (last accessed: 15.04.2025).
- [2] Boicova-Wynants M. The two sides of a coin. A write-up on Artists' Resale Rights. 2019. URL: <https://artlaw.club/en/artlaw/the-two-sides-of-a-coin-a-write-up-on-artists-resale-rights> (last accessed: 15.04.2025).
- [3] Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (Паризький Акт від 24.07.1971 р., змінений 02.10.1979 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text (дата звернення: 15.04.2025).
- [4] Graddy K., Richman F., Richman R. The Economic Implications of The Artist's Resale Right. 2017. URL: https://www.wipo.int/meetings/en/doc_details.jsp?doc_id=389676 (last accessed: 15.04.2025).
- [5] Jewell C. The artist's resale right: a fair deal for visual artists. 2017. URL: <https://www.wipo.int/en/web/wipo-magazine/articles/the-artists-resale-right-a-fair-deal-for-visual-artists-39997> (last accessed: 15.04.2025).
- [6] Про право слідування на користь автора оригінального твору мистецтва : Директива Європейського Парламенту і Ради 2001/84/ЄС від 27.09.2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_004-01#Text (дата звернення: 15.04.2025).
- [7] Капіца Ю. М., Ступак С. К., Воробйов В. П. Право інтелектуальної власності Європейського Союзу та законодавство України / за ред. Ю. М. Капіци. Київ : Слово, 2006. 1104 с.
- [8] Hugenholtz P. B. Copyright in Europe: Twenty Years Ago, Today and What the Future Holds. *The Fordham Intellectual Property, Media & Entertainment Law Journal*. 2013. No. 2. P. 503–524. URL: <https://ir.lawnet.fordham.edu/iplj/vol23/iss2/4> (last accessed: 15.04.2025).
- [9] Ricketson S. Proposed international treaty on droit de suite/resale royalty right for visual artists. 2015.
- [10] Ferry-Fall M.-A., Ricketson S. Clarifications Provided by the Task Force on the Artist's Resale Royalty Right in Response to Questions Raised by the Japanese Delegation. 2021. URL: https://www.wipo.int/meetings/en/doc_details.jsp?doc_id=543072 (last accessed: 15.04.2025).
- [11] Intellectual Property Code France (consolidated version as of May 22, 2020). URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/19865> (last accessed: 15.04.2025).
- [12] Act on Copyright, Denmark. Act No. 1144 of October 23, 2014. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/1146> (last accessed: 15.04.2025).
- [13] Copyright Act Finland. Act No. 404/196, amended up to Act No. 1216/2023. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/22374> (last accessed: 15.04.2025).
- [14] Act on Copyright and Related Rights (Urheberrechtsgesetz – UrhG). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_urhg/englisch_urhg.html (last accessed: 15.04.2025).

- [15] Act on Copyright in Literary and Artistic Works, Sweden, amended up to Act (2020:540). URL: <https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/20649> (last accessed: 15.04.2025).
- [16] Judgment of the Court (Fourth Chamber). Case C41/14. Christie's France SNC v Syndicat national des antiquaires. 26 February 2015. URL: <https://ipcuria.eu/case?reference=C-41/14> (last accessed: 15.04.2025).
- [17] Weller M. Choice-of-Law Rules for Droit de Suite: The German Model. 2010. URL: https://www.researchgate.net/publication/337948621_Choice-of-Law_Rules_for_Droit_De_Suite_Art_Antiquity_and_Law_Vol_XV_Issue_1_75_-_85 (last accessed: 15.04.2025).
- [18] O'Dwyer A. The Artists' Resale Right Directive 2001/84: Reflecting upon a Distasteful Encounter of Art and Commerce. 2018. URL: https://www.researchgate.net/publication/325176916_The_Artists%27_Resale_Right_Directive_200184_Reflecting_upon_a_Distasteful_Encounter_of_Art_and_Commerce (last accessed: 15.04.2025).
- [19] Van Haften-Schick L., Whitaker A. From the Artist's Contract to the blockchain ledger: new forms of artists' funding using equity and resale royalties. *J Cult Econ*. 2022. No. 46. P. 287–315. <https://doi.org/10.1007/s10824-022-09445-8>.
- [20] Murray Michael D. NFTs Rescue Resale Royalties? The Wonderfully Complicated Ability of NFT Smart Contracts to Allow Resale Royalty Rights. (July 15, 2022). *Case Western Reserve Journal of Law, Technology & the Internet*. 2023. Vol. 14, No. 2. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4164029>.
- [21] Майданник Л. Право слідування: наближення до acquis ЄС. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2023. Т. 129, № 4. С. 88–97. [https://doi.org/10.31617/3.2023\(129\)08](https://doi.org/10.31617/3.2023(129)08).

References

- [1] Ricketson, S. (2024). *WIPO Toolkit on Artist's Resale Right (Part II)*. Standing Committee on Copyright and Related Rights. Retrieved from https://www.wipo.int/meetings/en/doc_details.jsp?doc_id=629427.
- [2] Boicova-Wynants, M. (2019). The two sides of a coin. A write-up on Artists' Resale Rights. Retrieved from <https://artlaw.club/en/artlaw/the-two-sides-of-a-coin-a-write-up-on-artists-resale-rights>.
- [3] Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works (Paris Act of July 24, 1971, as amended on October 2, 1979). (1979). World Intellectual Property Organization. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text.
- [4] Graddy, K., Richman, F., & Richman, R. (2017). The Economic Implications of The Artist's Resale Right. Retrieved from https://www.wipo.int/meetings/en/doc_details.jsp?doc_id=389676.
- [5] Jewell, C. (2017). The artist's resale right: a fair deal for visual artists. Retrieved from <https://www.wipo.int/en/web/wipo-magazine/articles/the-artists-resale-right-a-fair-deal-for-visual-artists-39997>.
- [6] Directive European Parliament and Council 2001/84/ Yes "On the resale right for the benefit of the author of an original work of art". (September 27, 2001). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_004-01#Text.
- [7] Kapitsa, Yu.M., Stupak, S.K., & Vorobiov, V.P. (2006). Intellectual Property Law of the European Union and Ukrainian Legislation. Yu.M. Kapitsy. (Ed.). Kyiv: Slovo.

- [8] Hugenholtz, R.B. (2013). Copyright in Europe: Twenty Years Ago, Today and What the Future Holds. *The Fordham Intellectual Property, Media & Entertainment Law Journal*, 2, 503-524. Retrieved from <https://ir.lawnet.fordham.edu/iplj/vol23/iss2/4>.
- [9] Ricketson, S. (2015). Proposed international treaty on droit de suite/resale royalty right for visual artists.
- [10] Ferry-Fall, M.-A., & Ricketson, S. (2021). Clarifications Provided by the Task Force on the Artist's Resale Royalty Right in Response to Questions Raised by the Japanese Delegation. Retrieved from https://www.wipo.int/meetings/en/doc_details.jsp?doc_id=543072.
- [11] Intellectual Property Code France (consolidated version as of May 22, 2020). Retrieved from <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/19865>.
- [12] Act on Copyright, Denmark Act No. 1144. (October 23, 2014). Retrieved from <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/1146>.
- [13] Copyright Act Finland. Act No. 404/196, amended up to Act No. 1216/2023. Retrieved from <https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/22374>.
- [14] Act on Copyright and Related Rights (Urheberrechtsgesetz – UrhG). Retrieved from https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_urhg/englisch_urhg.html.
- [15] Act on Copyright in Literary and Artistic Works, Sweden, amended up to Act (2020:540). Retrieved from <https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/20649>.
- [16] Judgment of the Court (Fourth Chamber). Case C 41/14. Christie's France SNC v Syndicat national des antiquaires. (February 26, 2015). Retrieved from <https://ipcuria.eu/case?reference=C-41/14>.
- [17] Weller, M. (2010). Choice-of-Law Rules for Droit de Suite: The German Model. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/337948621_Choice-of-Law_Rules_for_Droit_De_Suite_Art_Antiquity_and_Law_Vol_XV_Issue_1_75_-_85.
- [18] O'Dwyer, A. (2018). The Artists' Resale Right Directive 2001/84: Reflecting upon a Distasteful Encounter of Art and Commerce. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/325176916_The_Artists%27_Resale_Right_Directive_200184_Reflecting_upon_a_Distasteful_Encounter_of_Art_and_Commerce.
- [19] Van Haften-Schick, L., & Whitaker, A. (2022). From the Artist's Contract to the blockchain ledger: new forms of artists' funding using equity and resale royalties. *J Cult Econ*, 46, 287-315. <https://doi.org/10.1007/s10824-022-09445-8>.
- [20] Murray Michael, D. (2023). NFTs Rescue Resale Royalties? The Wonderfully Complicated Ability of NFT Smart Contracts to Allow Resale Royalty Rights. (July 15, 2022). *Case Western Reserve Journal of Law, Technology & the Internet*, 14(2). <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4164029>.
- [21] Maidanyk, L. (2023). The resale right: approximation to the EU acquis. *Foreign Trade: Economics, Finance, Law*, 129(4), 88-97. [https://doi.org/10.31617/3.2023\(129\)08](https://doi.org/10.31617/3.2023(129)08).

Валентина Миколаївна Троцька

кандидатка юридичних наук

завідувачка сектору розпорядження авторськими та суміжними правами

відділу авторського права і суміжних прав

Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності

Національної академії правових наук України

03150, вул. Казимира Малевича, 11 Київ, Україна

e-mail: v.trotska@ukr.net

ORCID 0000-0002-7579-1877

Valentyna M. Trotska

Ph.D. in Law

Head of the sector of the Disposal of copyright and related rights of the Copyright and Related Rights Department of the Intellectual Property Scientific Research Institute of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine

03150, 11 Kazymyr Malevycha Str., Kyiv, Ukraine

e-mail: v.trotska@ukr.net

ORCID 0000-0002-7579-1877

Рекомендоване цитування: Троцька В. М. Право слідування на оригінали художніх творів за законодавством Європейського Союзу. *Проблеми законності*. 2025. Вип. 169. С. 37–54. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.169.328575>.

Suggested Citation: Trotska, V.M. (2025). The Resale Right to Original Works of Art in Accordance with the Legislation of the European Union. *Problems of Legality*, 169, 37-54. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.169.328575>.

Статтю подано / Submitted: 11.04.2025

Доопрацьовано / Revised: 15.05.2025

Схвалено до друку / Accepted: 30.06.2025

Опубліковано / Published: 02.07.2025